

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

died memories, blijf ik met nogal wat vragen achter. Is betekenisgeving, duiding, dan zoiets als sturing aanbrengen die in het neuronale model ontbreekt, post hoc, *après coup*? Hoe is dergelijke vorming van herinnering, worden van een persoon, dan weer in het *embodied model* te plaatsen? Het lichaam verandert immers mee, maar wat zegt dat over de waarde van de herinnering als bouwsteen voor biografie en identiteit? Ook ben ik benieuwd of er in breder verband van psychotherapie of gezondheidszorg toepassing gevonden wordt voor deze benadering, naast de cognitieve psychologie en kunstmatige intelligentie, om er mogelijk meer voeling bij te krijgen. Hoe dan ook, ik had dit boek niet willen missen om bij de tijd en geïnspireerd te blijven in precies de materie die de ondertitel aangeeft.

Over perversies

Bespreking van

Sergio Benvenuto (2016). *What are perversions? — Sexuality, ethics, psychoanalysis*. London: Karnac Books. ISBN 978 1 78220 327 8, 212 pp., £ 22,39

JAAP UBBELS

Sergio Benvenuto is een in Rome gevestigde filosoof en psychoanalyticus, wiens naam niet in het IPA Roster voorkomt. Uit de verstrekte personalia blijkt echter dat hij een indrukwekkende wetenschappelijk carrière heeft als onderzoeker van de grondslagen van de psychoanalyse en dat hij oprichter is van het *European Journal of Psychoanalysis* (dat een open *online* toegang heeft). Met dit boek wil hij het verstarde, normerend-ethische begrip 'perversie' nieuw leven inbla-

zen, voordat het helemaal door de gedragsmatige DSM-5-categorie van parafilieën is verdrongen. Benvenuto doet dit door het begrip perversie te deconstrueren vanuit de polen ethisch-onethisch, waarbij hij er terecht op wijst dat ethisch niet tot moraliteit gereduceerd kan worden. Zodoende komt er ruimte voor nieuwe betekenissen, zonder dat deze direct nieuwe waarheden worden. De rode draad in zijn betoog wordt geschraagd door een kritische beschouwing van het werk van Robert Stoller en Masud Khan, waarna hij de overstap maakt naar het werk van Lacan.

Freud gaf het polymorf perverse een plaats binnen de driftontwikkeling, waarbij de polymorf perverse infantiele seksualiteit als 'zout en peper' binnen de volwassen seksualiteit wordt geïntegreerd. Benvenuto wijst er echter op dat het driftleven meer lijkt op een 'bricolage', zoals Picasso ironisch stukjes vanuit een verschillende context in zijn figuren plaatst. Alleen door zich op een fragment te richten kan bij de perversies de 'zegening van het orgasme' worden afgeroepen. Maar het gaat bij de perversies natuurlijk om meer. In de perverse handeling is de gevoelswereld van de ander of de Ander een essentiële component; het gaat immers om de schrik van de ander bij exhibitionisme of de woede en strengheid van de Ander bij masochisme. Maar ook bij deze laatste vormen van perversie is altijd een concrete ander betrokken die schuldig gemaakt wordt of wier vrouwelijke lichamelijke wordt getrieviseerd. Het gevoelsleven van de ander wordt gebruikt voor de perverse lustbevrediging en de ander wordt als een subject-object buitengesloten. Deze 'hetero-dystonie' met als onderliggende emotie een intense jaloezie, beschouwt Benvenuto als het wezenlijke van de perversie. De verstoorde relatie met de ander is niet de uiterlijke verschijnings-

vorm, maar de oorzaak van de perversie, als een tragedie waarvan de catharsis bestaat uit het afvloeien van jaloezie.

Op inzichtelijke wijze legt Benvenuto uit wanneer en waarom hij overstapt van een psychologische benadering — waarin het menselijke subject als drager van emoties centraal staat — naar een filosofische benadering. In de eerste plaats gaat het daarbij dan om het structuralisme van Lacan, waarin het verlangende, hulpeloze subject wordt meegezogen in de structuur van de taal en de symbolische orde georganiseerd door het discours van de Ander. Wat volgens Benvenuto bij Lacan niet zo goed tot zijn recht komt, is dat het bij de perverse heterodystonie steeds om de concrete ander gaat, die door de perverse handeling in de ongelukkige positie komt van de Ander. Benvenuto gebruikt hier de hoofdletter A, omdat het om een rol gaat binnen een onwerkelijke perverse scène.

De perverse buitensluiting werkt Benvenuto consequent uit vanaf een beginpunt dat lijkt op hedendaagse inzichten over het niet in de hechtingsrelatie gerepresenteerd zijn van seksualiteit, die immers op een basis van gehechtheid en infantiele sensualiteit eerst na de puberteit als een geheel nieuwe fysiologische en psychologische ervaring haar intrede doet. Mensen moeten een lange weg afleggen voordat zij daadwerkelijk in staat zijn tot een seksueel ‘samenzijn’ en het primaire beeld van een seksuele relatie berust dus, aldus Benvenuto, op uitsluiting (*ob-jectum*). Dit leidt tot een diepe depersonalisatie, die in de loop van de ontwikkeling alleen kan worden overwonnen (*re-jectum*) door onszelf te weten en te voelen in de blik van ‘de ander’ als seksuele partner. Een belangrijke toevoeging is dat niet alleen het verlangen van ‘de ander’, maar ook dat van de virtuele derde partij

van ‘het Andere’ als een ‘in relatie staan tot’ en als een bescherming van wederzijdse rechten en plichten, een noodzakelijke spiegel is waarin de kern van het seksuele zelfbewustzijn ontstaat en daarmee het eigen genieten. Binnen dit universum ontstaat de perverse buitensluiting. De ethische dimensie daarvan is, aldus Benvenuto, door Lacan beter beschreven dan binnen de dominante psychologische benadering in de psychoanalyse het geval is.

Ethiek moet in dit filosofische kader begrepen worden als een de ontologie overstijgende vraag naar het wezen van het ‘zijn met de ander’. De primaire, onmiddellijke intersubjectiviteit, de perceptie van de subjectiviteit van de ander, is het fraaist door Merleau-Ponty beschreven, maar dit betekent niet dat wij toegang hebben tot het subject van de ander. De perceptie van de ander als een subject wordt afgeleid uit zintuiglijke waarneming; we begrijpen dat een ander wil drinken wanneer wij zien dat hij of zij een glas water pakt. De ander kan nooit werkelijk helemaal begrepen worden, maar dit menselijke tekort verplicht wel tot een poging daartoe, tot zorg en verantwoordelijkheid. In deze ethiek ligt de basis voor wat Aristoteles *eudemonia* noemde, geluk en genieten als een universele ethiek. Een psychoanalytische behandeling is, aldus Benvenuto, uiteindelijk een ethische kuur die tot doel heeft met zorg in relatie te staan tot de ander.

In het perverse genieten is deze universele ethiek vervormd tot een universele wet tot genot, zoals dat in het werk van markies de Sade is verbeeld. Het werk van de Sade staat in Frankrijk in hoog aanzien en er zijn veel filosofische interpretaties aan gegeven. In de visie van Lacan vormen sadistische en masochistische driften een anonieme, collectieve, logische en formele subjectiviteit die het individuele overstijgt. Benvenuto trekt hier

bij een vergelijking met Hegels ›objectieve geest‹, in de zin dat deze driften op een vergelijkbare, transcendente wijze het functioneren van de individuele, menselijke geest bepalen. Vanuit dit gezichtspunt is het perverse genieten gebaseerd op een sadistische interpretatie van het genot van de Ander. Voor een goed begrijpen wat hiermee bedoeld wordt, is het wederom belangrijk om te beseffen dat de Ander te vergelijken valt met een horizon die men wel kan zien, maar nooit concreet kan aanraken. Het is een positie, een plaats in een relatie of de plaatsbepaling van een handelend centrum, en niet een specifieke plaats of ding in de wereld. In het universum van perverse buitensluiting wordt de ander tot object van de sadistische Ander, terwijl het masochistische slachtoffer weer subject wordt aan de sadistische ander. Dit schema van Lacan kan ook weer gekanteld worden als het verlangen verschuift van de sadistische fantasie naar het masochistische resultaat.

De werkzame kracht van een psychoanalyse berust op een ›ethische‹ genezing. Het is Benvenuto's ervaring dat perversies daarom vaak in het verloop van een psychoanalytische behandeling vernevelen en het perverse genot veel van zijn charme verliest. Dit is een wel erg algemene uitspraak, waarbij de persoonlijkheidsproblematiek buiten beschouwing blijft. Maar volgens Benvenuto is niet de persoonlijkheid bepalend, maar de specifieke wijze waarop de pervert in de wereld staat. Voor een verdere beantwoording van de complexe vragen over het wezenlijke van het ›met-de-ander-zijn‹, wordt naar de fenomenologische filosofie verwezen, die verschillende nieuwe interpretaties van de psychoanalyse heeft gegeven. Hierbij kan in de eerste plaats gedacht worden aan Lévinas, wiens naam echter door Benvenuto niet genoemd wordt. Dit thema had een verdere

uitwerking verdiend, maar Benvenuto keert aan het eind van zijn betoog terug naar Freud en diens visie op Eros: ›Omdat de ander het vermogen heeft om mijn verlangen en liefde op te wekken, is de ander ook de oorzaak van wat ik ben — en voor Freud ben ik verlangen en driften. Dus is de ander de oorzaak van mijn zijn‹.

Concluderend is dit een belangwekkend boek, waarin de overstap tussen psychologische en filosofische interpretaties zorgvuldig wordt uiteengezet en waarin een origineel beeld geschetst wordt van het wezen van de perversie binnen een hedendaags lacaniaans en filosofisch begrippenkader. Het is ook een moeilijk, complex boek, dat veel vragen oproept. De veelal aan boeken, films en andere psychoanalytische publicaties ontleende klinische voorbeelden maken meer dan nieuwsgierig naar hoe de ›fenomenologische herinterpretatie van de psychoanalyse‹ er nu verder in de praktijk uitziet.

De ontwikkelingstheorie van Winnicott

Bespreking van

.....
Elsa Oliveira Dias (2016). *Winnicott's theory of the maturational processes*. London: Karnac Books. ISBN 978 1 7822036 4 3, 201 pp., £ 32,99

.....
MARC HEBBRECHT

.....
De opvattingen van Winnicott over transitionele fenomenen, spel en creativiteit zijn bekend, maar zijn ontwikkelingspsychologie is wellicht minder bekend bij het grote publiek. Dit thema wordt grondig uitgewerkt in zijn boek *The maturational processes and the facilitating environment* uit 1965. De Brazi-